

УДК 330.65

Нікітіна А.В., к.е.н., асистент кафедри міжнародної економіки
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

У статті проаналізовано сутність поняття «економічна безпека підприємства» (ЕБП). Узагальнено концепцію управління економічною безпекою підприємства в умовах глобалізаційних перетворень на прикладі автотранспортних підприємств (АТП). Виявлено, що за сучасних динамічних умов жорсткої конкуренції впровадження нових систем управління, які б охоплювали всі сфери функціонування підприємства і допомагали вирішувати проблеми забезпечення високого рівня економічної безпеки, є неодмінним підґрунтям для ефективного управління підприємствами, й економічною безпекою зокрема. Визначено, що управління економічною безпекою підприємства передбачає симбіоз двох таких аспектів як стратегічний та оперативний. Ідентифіковано суб'єкт управління економічною безпекою підприємства, в якості апарату управління цього суб'єкта. Запропоновано модель системи управління економічною безпекою АТП, яка ілюструє взаємодію між підсистемами на основі прямих і обернених зв'язків, що реалізуються у горизонтальному і вертикальному напрямках у рамках накладених обмежень. Обґрунтовано необхідність подальшого розвитку теоретичних аспектів економічної безпеки підприємств у розрізі впровадження комплексу превентивних заходів для мінімізації впливу загроз на ефективне функціонування суб'єкта господарювання.

Ключові слова: економічна безпека підприємств; загроза; система; управління економічною безпекою.

Nikitina A.

THE DEVELOPMENT OF ENTERPRISE ECONOMIC SAFETY MANAGEMENT UNDER CONDITIONS OF GLOBALIZATION CHANGES

The article delouses the essence of the concept of "enterprise economic security" (EES) from different perspectives scientists. Clarified defined The concept of of management of enterprise economic security was analyzed as an example of motor transport enterprises (MTE) in terms of globalization changes. It was found that in the current conditions of tough competition the dynamic introduction of new management systems which would covering all areas of the enterprise and solving the problem to provide a high level of economic security is an essential foundation for effective corporate governance, and economic security in particular. It was determined that the management of economic security company provides a symbiosis of two such aspects as strategic and operational. The subject of economic security management was identified as main element of the management system. The model system of economic security MTE illustrating the interaction between subsystems based on direct and inverse relationships that are realized in horizontal and vertical directions within the restrictions was proposed. The necessity of further development of the theoretical aspects of economic security in the context of the implementation of the complex preventive measures to minimize the impact of threats to the effective functioning of the entity.

Keywords: economic security; threat; system; economic security management of enterprise.

Никитина А.В.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ

В статье проанализирована сущность понятия «экономическая безопасность предприятия» (ЭБП). Обобщена концепция управления экономической безопасностью предприятия в условиях глобализационных преобразований на примере автотранспортных предприятий (АТП). Выведено, что в современных динамических условиях жесткой конкуренции внедрение новых систем управления, которые охватывали все сферы функционирования предприятия и помогали решать проблемы обеспечения высокого уровня экономической безопасности, является неперенным основанием для

эффективного управления предприятиями, и экономической безопасностью в частности. Определено, что управление экономической безопасностью предприятия предусматривает симбиоз двух таких аспектов как стратегический и оперативный. Идентифицировано субъект управления экономической безопасностью предприятия, в качестве аппарата управления этого субъекта. Предложена модель системы управления экономической безопасностью АТП, которая иллюстрирует взаимодействие между подсистемами на основе прямых и обратных связей, реализуемых в горизонтальном и вертикальном направлениях в рамках наложенных ограничений. Обоснована необходимость дальнейшего развития теоретических аспектов экономической безопасности предприятий в разрезе внедрения комплекса превентивных мер для минимизации влияния угроз на эффективное функционирование предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятий; угроза; система; управления экономической безопасностью.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Швидко змінювані умови, які утворились на міжнародному ринку автотранспортних послуг, зокрема: загострення конкурентної боротьби, підвищення вимог до технічного стану автопарку, відсутність підтримки з боку світового співтовариства – змушують українські автотранспортні підприємства (АТП) створювати дієві системи управління підприємством, за якої негативний вплив чинників зовнішнього середовища був би незначним. За таких обставин особливо гостро постають питання забезпечення власної економічної безпеки (ЕБ) зараз і в майбутньому, оскільки суб'єкти господарювання, у тому числі й підприємства, які здійснюють перевезення автомобільним транспортом, особливо гостро відчують потребу у швидкій та гнучкій системі адаптації до постійних змін кон'юнктури міжнародного ринку.

Вагомі наукові здобутки були зроблені у висвітлення проблем, пов'язаних із стійкістю економічного розвитку й економічною безпекою підприємств, зокрема, такими провідними зарубіжними і вітчизняними науковцями як: О. Ареф'єва, А.В. Козаченко, В.П. Пономарева й А.Н. Ляшенко та інші. Незважаючи на досить широкий спектр досліджень щодо сучасних проблем і заходів із забезпечення ЕБП, всі вони, здебільшого, мають загальнонауковий, методологічний характер, тому актуальним є дослідження системи управління економічною безпекою АТП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. На сучасному етапі розвитку з питань дослідження економічної безпеки в наукових джерелах зустрічається велике розмаїття дефініцій економічної безпеки підприємства. З-поміж всього спектру точок зору виокремлено основні підходи науковців стосовно трактування економічної категорії «економічна безпека підприємства» та головної мети забезпечення ЕБП (рис. 1).

Концепція до визначення економічної безпеки підприємства, яка є найбільш широкою, багаоохоплюючою та перспективною у дослідженні, визначена як ресурсно-функціональна. Представниками її є С. Іляшенко, Є. Олейников, В. Тамбовцев та інші [1, 2]. У різновекторності і комплексності є головна особливість такого підходу щодо тлумачення поняття ЕБП. Науковцями в рамках ресурсно-функціонального підходу ідентифікуються основні чинники, процеси, що впливають на стан безпеки суб'єкта господарювання, аналізується структура власних і позичкових ресурсів підприємства, розглядаються головні показники, що відображають рівень ЕБП. Основною метою забезпечення економічної безпеки підприємства за такого підходу є розвиток суб'єкта господарювання і його стабільне функціонування. Перевагами цієї концепції є комплексне, багатостороннє вивчення об'єкта через аналітичну призму дослідження зовнішнього і внутрішнього середовищ, в яких функціонує підприємство, але недоліком є досить проблематичне застосування інструментарію такого аналізу через значні трудовозатрати на ідентифікацію усіх можливих і потенційних загроз економічній безпеці підприємства.

Підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства» з позиції мети її забезпечення		
<i>Інформаційний підхід</i>		
Захист інформації та комерційних таємниць підприємства (відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру)	Г. Андрощук, Л. Вороненко, І. Давидов, В. Ярочкін, А. Шавасв	Економічна безпека суб'єктів господарювання полягає у ступені надійності захисту інформації як одного з основних чинників розвитку суспільства у сучасному світі
<i>Ресурсно-функціональний підхід</i>		
Розвиток підприємства, що досягається шляхом ефективного використання корпоративних ресурсів за функціональним складовими ЕБП	В. Тамбовцев, Е. Олейніков, О. Бандурка, А. Козаченко, Г. Швиданенко, С. Покропивний	Економічна безпека підприємства передбачає стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що дозволяє надійно зберегти й ефективно використовувати матеріальний, кадровий і фінансовий потенціал
<i>Захисний підхід</i>		
Захист та попередження суб'єкта господарювання від загроз зовнішнього середовища	Д. Ковальов, Т. Сухорукова, Н. Капустін, В. Забродський, О. Соснін	Економічна безпека підприємства полягає у захищеності діяльності та попередження негативного зовнішнього впливу на функціонування підприємства
<i>Стійкісний підхід</i>		
Забезпечення стійкості, незалежності, автономії та здатності підприємства до прогресу в умовах сукупності дестабілізуючих явищ	К. Горячева, Н. Капустін, С. Дубецька	Економічна безпека підприємства розглядається з позиції здатності суб'єкта господарювання як економічної системи до збалансованості та стійкості
<i>Гармонізаційний підхід</i>		
Захист економічних інтересів підприємства з урахуванням місії та головної мети з інтересами зовнішнього середовища	В. Пономарьов, Г. Козаченко, О. Ляшенко	Економічна безпека підприємства визначається з позиції гармонізації місії та головної мети суб'єкта господарювання з інтересами зовнішнього середовища
<i>Фінансовий підхід</i>		
Забезпечення і підвищення рівня фінансової стійкості підприємства та захист його комерційних інтересів від впливу негативних ринкових процесів	О. Радзіна	Економічна безпека підприємства включає його здатність забезпечувати реалізацію фінансових інтересів та досягнення визначеного рівня фінансових показників
<i>Конкурентний підхід</i>		
Забезпечення конкурентних переваг (рівня ефективного використання наявних у розпорядженні підприємства всіх видів ресурсів)	В. Белоуров, Т. Кузенко	Економічна безпека підприємства розглядається в контексті наявності його конкурентних переваг як головної умови забезпечення належного рівня ЕБП
<i>Загрозонівелюючий підхід (авторський)</i>		
Забезпечення ефективного функціонування та мінімізація негативного впливу деструктивних і дестабілізуючих явищ	А. Нікітіна	ЕБП визначається з позиції досягнення властивості уникнення, послаблення або локалізуванню дії загроз за мінімальних втрат і часового інтервалу, які є прийнятними й економічно обґрунтованими для керівників АТП

Рис. 1. Основні підходи до трактування поняття економічної безпеки підприємством з позиції мети її забезпечення

Необхідно звернути увагу на визначення, яке наводить В. Тамбовцев, який характеризує економічну безпеку тієї або іншої системи як сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, що забезпечує можливість досягнення мети всієї системи [2]. На нашу думку, така дефініція є вузькою, визначаючи тільки кінцевий результат, що може бути досягнуто лише за упорядкуванню однієї головної мети, та не відображає сутності економічної безпеки як цілеспрямованого і комплексного явища, на яке впливає сукупність чинників зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Зовнішнє оточення та його вплив на підприємство є головним стрижнем досліджень вчених. Велика кількість деструктивних чинників зовнішнього середовища

спричинила виникнення ще одного наукового підходу до економічної безпеки підприємства – захисного, прибічниками якого є Д. Ковальов, Т. Сухорукова, О. Козаченко, О. Ляшенко та інші [3, 4]. Трактують економічну безпеку підприємства у працях [3, 4] є таким: сукупність факторів, що визначають забезпечення економічних інтересів, здатність протистояти загрозам, незалежність, платоспроможність, стійкість тощо. Разом з тим, незважаючи на детальне вивчення факторів середовища, науковці не враховували необхідність забезпечення сталого розвитку та необхідність урахування часового чинника, що й відносимо до головного недоліку цієї концепції.

Вельми цікавий, хоча й вузько спрямований, підхід пропонує О. Радзіна [5], яка розглядає економічну безпеку підприємства з позиції здатності останнього забезпечувати реалізацію фінансових інтересів та досягнення визначеного рівня індикаторів фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, що дозволяє провести комплексний аналіз окресленого аспекту функціонування підприємства, виявити резерви, відхилення або недоліки у цій сфері. Хоча, Варто наголосити, що, все ж таки, економічна безпека підприємства є комплексним, багатограним явищем, яке об'єднує у собі не тільки фінансову складову, тому постає об'єктивна необхідність дослідження визначеного явища у розрізі всієї сукупності функціональних елементів економічної безпеки через призму галузевої приналежності та впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Ототожнення ЕБП із стійкістю та розвитком останнього є основною наступного підходу, стійкісного, для таких вчених як: К. Горячева, М. Капустін, С. Дубецька [6, 7, 8]. Вони звертають особливу увагу на основні умови існування підприємства, необхідність дотримання певних параметрів, хоча таким чином розкривається сутність економічної безпеки підприємства не у повній мірі, вказуючи лише на сталий розвиток суб'єкта господарювання.

Отже, детальний аналіз існуючої етимології поняття економічної безпеки підприємства дозволив виявити проблематику розуміння передостанньої:

- категорія розглядається як здатність підприємства ефективно використовувати ресурси та наявні ринкові можливості в умовах цілеспрямованого й опосередкованого впливу, як ззовні, так і всередині суб'єкта господарювання;

- економічна безпека підприємства – це системне, складне й об'ємне поняття, яке побудоване на принципах стійкості, саморегуляції, цілісності, сумісності та гнучкості структурних елементів ЕБП;

- економічна безпека підприємства повинна враховувати часовий параметр та бути націлена на довгострокову перспективу.

Цілі статті. Метою статті є узагальнення, поглиблення і розвиток теоретичних засад управління економічною безпекою підприємства.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення таких завдань:

- детермінація основних підходів до визначення управління економічною безпекою підприємства;

- удосконалення системи управління економічною безпекою АТП.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Сьогодні підприємство стикається з проблемою створення й управління системою економічної безпеки, оскільки на суб'єкт господарювання впливає велике розмаїття чинників, як позитивного, так і негативного характеру, вплив яких може істотно зменшити або у найгіршому випадку зруйнувати середовище, де існує підприємство.

Враховуючи наукові погляди [5, 6, 7], за якими формою реального втілення управлінських впливів є система управління, що втілює в собі сукупність взаємодіючих

системоутворюючих компонентів, якими є суб'єкт (керівна підсистема), об'єкт (керована підсистема) і зовнішнє середовище, у контексті даного дослідження під суб'єктом управління економічною безпекою підприємства вбачаємо апарат управління цього суб'єкта (відокремлені служби, органи управління, керівники, менеджери, спеціалісти із розподіленими між ними управлінськими функціями, повноваженнями й обов'язками, що відображено на організаційній структурі управління), під об'єктом управління – ЕБП, а також систему взаємопов'язаних елементів його економічної безпеки, які утворюють спроможність суб'єкта господарювання досягти свою місію за найбільш ефективного використання всіх наявних видів ресурсів в поточному і майбутньому періодах, за мінімально можливих втрат і часового інтервалу, які є прийнятними й економічно обґрунтованими для керівників підприємства, а як зовнішнє середовище – релевантне оточення його економічної безпеки.

Під функцією управління розуміємо відособлений напрям роботи, який є певною характеристикою того, що робить і повинна робити управляюча система. Загальними є такі функції, які є важливою частиною управлінського циклу, направлена на кожний об'єкт управління і визначає функціональний розподіл і спеціалізацію управлінської праці, а саме: планування, організація, координація, мотивація, контроль. Розмежуючи головні характеристики й особливості системи управління економічною безпекою АТП, подальшим етапом декомпозиції функції управління стає їх компонування у три основні блоки, а саме: вирішальний (D), який охоплює функції аналізу і планування; перетворювальний (R), що включає функції організації, мотивації і регулювання; інформаційно-контрольний (J), який займається збором, обробкою інформації й здійснює управлінський контроль [8].

Враховуючи отриману інформацію, формулюються цілі управління економічною безпекою АТП у межах вирішального блоку. Підкреслимо, що головною метою управління економічною безпекою підприємства є гарантування стабільного і максимально ефективного функціонування суб'єкта господарювання тепер та високий потенціал розвитку в майбутньому. На підґрунті визначених цілей управління економічною безпекою підприємства ідентифікуються основні задачі та приймаються рішення щодо планування ресурсів для забезпечення їх реалізації. Реалізація функції аналізу, зміст якої полягає в аналізі зовнішнього середовища, діагностиці внутрішнього середовища АТП, виявленні відхилень запланованих і фактичних показників та їх причин, обґрунтуванні управлінських рішень для усунення останніх, у вирішальному блоці представлена у вигляді зворотного зв'язку від інформаційно-контрольного блоку. У розширеному циклі в інформаційно-контрольному блоці здійснюється оцінювання рівня економічної безпеки, виявлення основних функціональних складових останньої, контроль за дотриманням цілей управління ЕБ, виокремлюються основні загрози та заходи щодо їх мінімізації.

Маючи на меті підвищення ефективності управління підприємством пропонується схема процесу управління ЕБ автотранспортних підприємств, яка передбачає багатоетапну процедуру з дослідження й аналізу розгалуженої і мінливої сукупності зовнішніх чинників, діагностики внутрішнього середовища через призму ідентифікації слабких і сильних сторін, потенційних можливостей і перешкод, розробки комплексу превентивних заходів щодо нівелювання впливу деструктивних явищ і ситуацій, впровадження й за необхідності коригування останнього, підсистем оцінювання рівня економічної безпеки і ранжування домінуючих загроз (рис. 2).

Схема послідовності реалізації управлінських процесів, що спрямовані на забезпечення стійкого й стабільного функціонування АТП, і відповідно, досягнення рівня економічної безпеки, передбачає багатоетапний механізм, який передбачає постійну модифікацію з використанням певного комплексу методів управління на всіх

етапах на основі інформаційних потоків і адаптується до змін середовища. Підкреслимо, що запропонована модель управління економічною безпекою автотранспортних підприємств побудована на підґрунті використання рекурсивного підходу, який передбачає визначення класу або об'єктів методів попереднім заданням одного або декількох (звичайно простих) його базових випадків або методів, а потім заданням на їх основі правила побудови класу, який визначається.

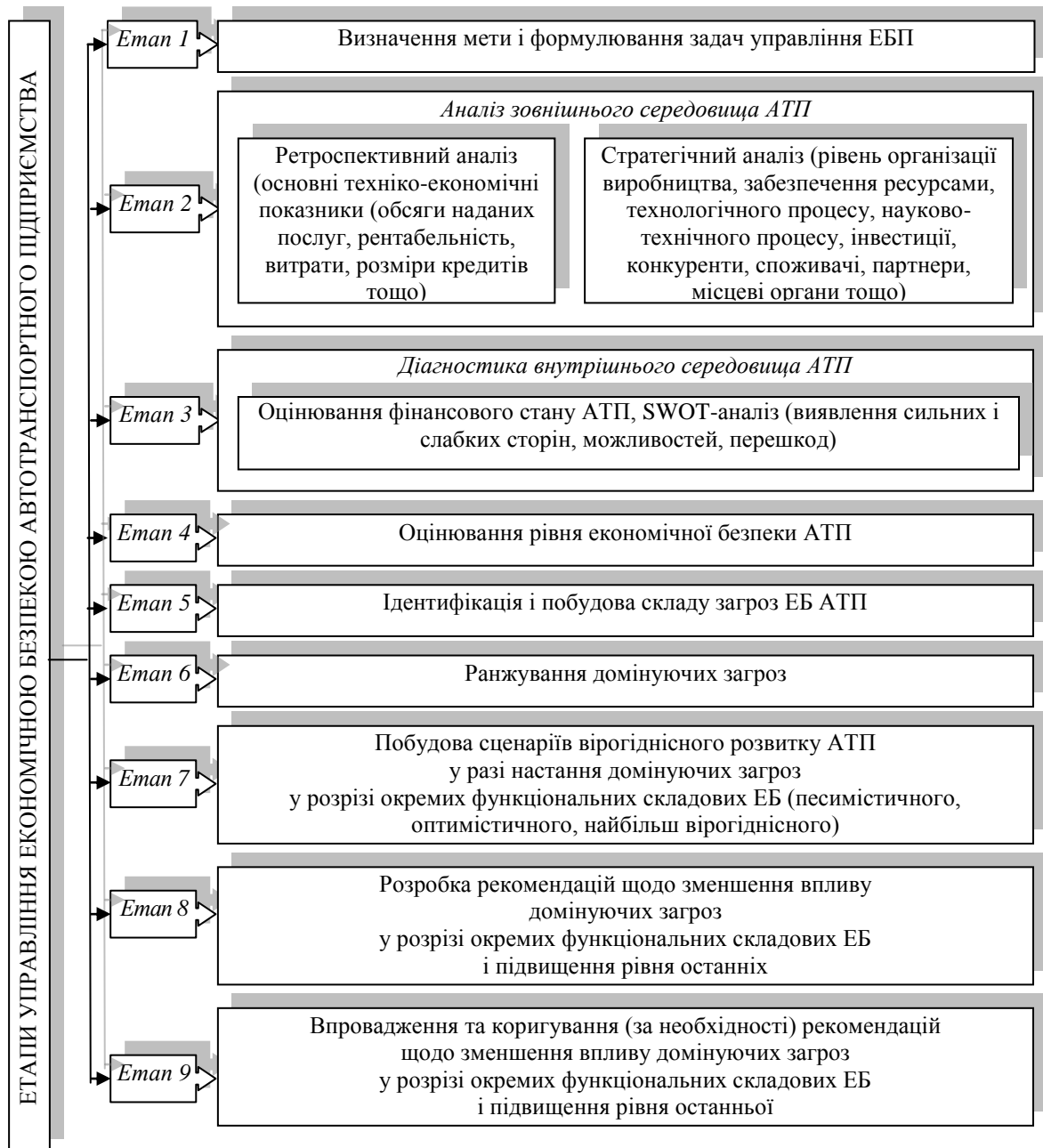

Рис.2. Схема процесу управління економічною безпекою АТП

Зазначимо, що досягнення стійкого, стабільного функціонування автотранспортного підприємства, його високої конкурентоспроможності, незалежності й автономії у поточному і майбутньому періодах є головним критерієм ефективності управління економічною безпекою АТП.

Пропонується така процедура сутнісного змісту пропонованої схеми. На підґрунті отриманої інформації, що є результатом виваженої аналітичної роботи умов, чинників і складових зовнішнього середовища АТП, яка охоплює проведення ретроспективного аналізу, стратегічного аналізу, діагностики внутрішнього середовища автотранспортного підприємства, що передбачає проведення оцінки фінансового стану, SWOT-аналізу з виявленням сильних і слабких сторін, можливостей, перешкод, суб'єкт управління окреслює певне коло завдань та переходить до розв'язання конкретної задачі управління, а саме: ідентифікації рівня економічної безпеки АТП.

Оцінювання рівня ЕБ автотранспортного підприємства займає особливе місце в процесі управління економічною безпекою, оскільки являючи собою методичний базис і є основою подальших обґрунтованих управлінських дій і рекомендацій одночасно, є неодмінним і необхідним інструментом багатосторонньої ідентифікації такого виваженого, складного і неоднозначного явища як економічна безпека підприємства.

У центрі такої оцінки є сукупність взаємопов'язаних елементів, аналіз котрих дозволяє прийняти рішення на основі інтегрального показника за допомогою використання методів багатовимірного факторного аналізу, що досить суттєво розкривають можливості інтегральної оцінки й аналізу явищ, яким притаманні емерджентні властивості, та котрі широко використовуються для дослідження впливу різних чинників на стан і динаміку системи, розкриваючи наявність та глибину взаємозв'язку її структурних елементів [9].

Розглядаючи автотранспортне підприємство як відкриту систему, яка здійснює взаємний активний обмін інформацією з зовнішнім і внутрішнім середовищем та перебуває під неоднозначним впливом мінливого і динамічного зовнішнього оточення, що стає джерелом додаткових проблем в управлінській діяльності, було виокремлено ще один важливий етап – ранжування домінуючих загроз. Він передбачає ідентифікацію широкого кола домінуючих загроз у розрізі функціональних складових економічної безпеки АТП. Оскільки не врахування одночасного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, відсутність ймовірності настання загроз і рівня їх впливу на нормальне функціонування АТП може призвести до негативних наслідків, зокрема: зменшення рівня прибутків, збільшення рівня податкового навантаження, зменшення сегменту ринку, загострення конфліктів між працівниками підприємства тощо.

Ранжування домінуючих загроз економічній безпеці автотранспортного підприємства вже було проведено у попередньому розділі, наголосимо лише, що важливість і доцільність цієї складової принципової схеми управління економічною безпекою АТП підтверджується підвищенням ролі впливу загроз на ЕБП та збереженням цілісності і нормального функціонування суб'єктів господарювання, які працюють у сфері надання автотранспортних послуг під впливом великого розмаїття деструктивних і дестабілізуючих явищ, котрі здатні спричинити суттєві збитки, знизити значення результативних показників роботи та зрештою призвести до банкрутства АТП. Подальшим етапом є розрахунок вірогідності настання домінуючих загроз. Він передбачає надання необхідної інформації щодо вірогіднісного настання тієї або іншої загрози економічній безпеці автотранспортних підприємств для подальших управлінських дій, а саме: визначення прогнозованого розвитку подій на автотранспортному підприємстві у разі негативного впливу домінуючих загроз. Отже, з метою підвищення ефективності управління економічною безпекою АТП був проведений розрахунок вірогідності настання домінуючих загроз, за допомогою використання методу експертних оцінок.

Подальшим етапом запропонованої схеми УЕБ АТП є побудова вірогіднісних детальних сценаріїв, в яких передбачені три варіанта розвитку подій, у разі настання домінуючих загроз у розрізі окремих функціональних складових економічної безпеки.

Такі сценарії адекватно відображають відносини, взаємозв'язки, взаємозалежності, ефекти, тиски з боку внутрішнього і зовнішнього середовищ в протилежних прогнозах: песимістичному й оптимістичному. Такий підхід являє собою ефективний інструмент управління, який допоможе відібрати стратегічну, тактичну альтернативу, що найбільш сприятливо впливе на досягнення поставлених цілей і виконання завдань у контексті досягнення економічної безпеки АТП.

Висновки. У статті визначено, що управління економічною безпекою підприємства займає особливе місце в системі управління підприємством, оскільки в ринковій економіці під час загострення конкурентної боротьби на міжнародному ринку саме воно підсилює адаптивність, конкурентоздатність бізнесу, забезпечуючи інтеграцію економічних процесів на підприємстві та зв'язуючи разом внутрішні ресурси й зовнішнє середовище. Крім того, поєднуючи у собі цілеспрямовані систему моніторингу стану і динаміки розвитку підприємства та маючи на меті завчасне попередження небезпеки і вживання необхідних заходів захисту і протидії загрозам і успішного функціонування у майбутньому, управління економічною безпекою підприємства передбачає проведення діагностики стану підприємства, що дозволяє достатньо дослідити комплекс чинників, які загрожують діяльності суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел:

1. Ревенко А. Проблемы формирования национальной экономической безопасности Украины / А. Ревенко // Экономика Украины. – 1993. – №11. – С. 15–20.
2. Клейнер Г.Б. Предприятия в нестабильной экономической среде: риски, стратеги, безопасность: [Учеб.] / Г. Б. Клейнер, В. Л. Тамбовцев, Р. М. Качалов. – М.: ОАО «Изд-во «Экономика», 1997. – 288 с.
3. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: [монография] / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – М.: Либра, 2003. – 280 с.
4. Сухорукова Т. Индикаторы ресурсной безопасности предприятия / Сухорукова Т. // Х.: Бизнес Информ. – 1998. – №6. – С. 45–47.
5. Радзина Е. Экономическая безопасность фирмы – очередная мода или закономерность? / Е. Радзина // – М.: Деловая жизнь, 1997. – №2. – С. 6-7.
6. Дубецкому С. П. Экономическая безопасность предприятий Украины / С.П. Дубецкому // Негосударственная система безопасности предприятия как субъект национальной безопасности Украины: Сб. матер. научно–практической. конф., Киев, 16–17 мая 2001 / [ред. кол. И. И. Тимошенко и др.]. – М.: Изд-во Европ. Н-та, 2003. – С. 146–171.
7. Горячева К. Финансовая безопасность предприятия. Сущность и место в системе экономической безопасности / К. Горячева // Экономист. – 2003. – №8. – С. 65–67.
8. Забродский В. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес–информ. – 1999. – №15. – С. 35–37.
9. Никитина А. В. Совершенствование современного методического инструментария оценки экономической безопасности предприятий / А. В. Никитина // Вестник Черновицкого торгово–экономического института. Экономические науки. – Черновцы: ЧТЭИ КНТЭУ, 2012. – Вып. И (45). – С. 154– 160.